

Мороз Володимир Михайлович,

*д.держ.упр., проф., професор кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами ім. акад. І. А. Зязюна,
НТУ «ХПИ», м. Харків
ORCID 0000-0003-0796-5035;*

Мороз Світлана Анатоліївна,

*к.держ.упр., старший науковий співробітник навчально-науково-виробничого центру,
НУЦЗУ, м. Харків
ORCID 0000-0002-2696-1278*

УДК 354:378

doi 10.34213/db.20.01.12

СИСТЕМА ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ: РЕЗУЛЬТАТИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В КОНТЕКСТІ ЕКСПЕРТНОЇ ОЦІНКИ БРИТАНСЬКОЇ АГЕНЦІЇ QUACQUARELLI SYMONDS

У статті приведено аналіз рейтингу «QS Higher Education System Strength Rankings» щодо результативності функціонування системи вищої освіти України, а також їх співвіднесення з часом виконання службових обов'язків тим чи іншим керівником Міністерства освіти і науки України, дозволило сформулювати припущення, з одного боку, про відсутність зв'язку між динамікою розвитку системи вищої освіти України та персоналією керівників окремих з органів державної влади, а з іншого – про факт поступового відставання України від інших країн світу у підвищенні динаміки розвитку системи вищої освіти. Аналіз рейтингу результативності функціонування систем вищої освіти дозволив конкретизувати проблему розвитку вітчизняної системи, а також запропонувати напрями їх вирішення державою.

Ключові слова: система вищої освіти України; державне управління; результативність функціонування системи вищої освіти; рейтинг систем вищої освіти; індикатори рівня розвитку системи вищої освіти; позиціонування України в міжнародному рейтингу; заклад вищої освіти.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Цілі сталого розвитку України, опрацювання яких відбулось національним урядом за результатами підписання Україною підсумкового документу 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» [24], інституалізували визначені світовою спільнотою напрями розвитку на рівні пріоритетних. Відповідні напрями розвитку суспільства були сформульовані через сімнадцять глобальних цілей сталого розвитку [17]. Попри різноманіття їх змісту, можемо стверджувати, що кожна з них має прямиий або опосередкований зв'язок з галуззю освіти. Без

ефективного функціонування системи освіти досягнення будь-якої з сімнадцяти цілей сталого розвитку не уявляється можливим. Саме освіта є своєрідним механізмом подолання бідності та економічного зростання, забезпечення гендерної рівності та захисту довкілля, відповідального виробництва та розвитку інфраструктури тощо. Ціль «якісна освіта» була визначена підписантами підсумкового документу за результатами роботи 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН на рівні базової, тобто відразу після цілей спрямованих на подолання бідності та збереження здоров'я.

Визнавши освіту «основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства ... та держави» [14], держава взяла на себе певні зобов'язання щодо формування та реалізації політики у сфері освіти. Про факт постійного перебування проблематики освіти у межах кола професійної уваги органів державного управління свідчить обговорення Президентом України питань розвитку системи вищої освіти з ректорами провідних закладів вищої освіти України. За результатами цієї зустрічі Президент України доручив Кабінету Міністрів України розробити та до 01.11.2020 р. затвердити стратегію розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки. Відповідна стратегія має інституалізувати основні цілі функціонування системи вищої освіти та скорегувати пріоритети її розвитку відповідно до глобальних тенденцій світової економіки [12].

Приймаючи до уваги вище наведене можемо стверджувати про те, що проблематика функціонування системи освіти, в тому числі й вищої, є актуальною та практично значущою. Конкретизація питань цієї проблематики була актуалізована у межах операційних цілей та завдань Стратегічного плану діяльності Міністерства освіти і науки України до 2024 року [16]. Не дивлячись на той факт, що стратегічний план діяльності МОН містить цілком конкретні показники результативності функціонування окремих елементів системи освіти, його зміст не фокусує уваги на результативності функціонування системи освіти в цілому. Іншими словами, в програмному документі відсутні критерії

оцінювання результативності функціонування підсистем освіти за кожним з її рівнів. Крім того, Стратегічний план не дає уявлення про можливість оцінювання результативності та ефективності функціонування системи освіти в цілому. Відсутність конкретизації за відповідними критеріями оцінювання не лише знижує практичну цінність відповідного документу, а й унеможливорює оцінювання суспільством результативності державного управління системою освіти. Отже, питання джерел отримання суспільством інформації щодо результатів функціонування та розвитку системи освіти, так само як й критеріїв за якими здійснюється відповідний моніторинг, все ще залишаються відкритими для подальших наукових пошуків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор. Проблематика функціонування та подальшого розвитку системи освіти не є принципово новим напрямом в організації наукових досліджень у межах галузі знань «Публічне управління та адміністрування». Серед досліджень, фокусом наукової уваги яких були ті чи інші аспекти прояву проблематики державного управління сферою освіти, слід звернути увагу на наукові праці В. М. Бабаєва (обґрунтовано необхідність врахування думки студентів під час опрацювання пропозицій щодо вдосконалення змісту та практики реалізації державної політики у сфері вищої освіти) [4], Н. В. Волкової (досліджено проблеми організації взаємодії між державою, місцевим самоврядуванням та громадянами в системі управління освітою, а також розглянуто питання функціонування сфери освіти в сучасних умовах) [1], Л. М. Грень (визначено детермінанти якості вищої освіти та обґрунтовано місце та роль держави в її забезпеченні) [9], С. М. Домбровської (визначено місце та роль в системі підготовки науково-педагогічних кадрів) [8], М. Б. Євтуха, Л. Г. Горяни, В. П. Матейчика, В. О. Хрутьби (з'ясовано проблеми розвитку вищої освіти України та визначено умови ефективного функціонування системи вищої освіти) [2], Д. В. Карамішева (розглянуто особливості формування методології рейтингового оцінювання результатів діяльності закладів вищої освіти в

Україні, а також сформульовано методичні підходи до запровадження індикаторів якості вищої освіти) [3], Т. О. Лукіної та Н. О. Рингач (з'ясовано місце та роль освіти у забезпеченні здоров'я) [15], В. В. Олійника (проведено аналіз теорії та практики державного управління післядипломною освітою в Україні) [11], І. Б. Якайтис (запропоновано напрями вдосконалення механізмів державного управління інноваційним розвитком вищої освіти) [18], О. І. Яременко, О. Я. Лазора та О. Д. Лазор (проведено аналіз індикаторів ефективності публічного управління та адміністрування розвитком системи вищої освіти та науки в Україні в контексті індикаторів рейтингу U21 Ranking of National Higher Education Systems) [19] та інших вчених. Окремі з напрямів порушеної проблематики були розглянуті нами під час попередніх напрямів наукових пошуків [5, 6, 7]. Серед зарубіжних учених слід звернути увагу на роботи Денні Балфура, Гаррі Де Бура, Кертиса Вентріса, Ніколаса Генрі, Роберта Денхардта, Френка Маріні, Фелікса Нігро, Джеффра Раффела, Х. Джорджа Фредеріксона, Йохна Хани та інших дослідників. Не дивлячи на достатню увагу вчених до розв'язання проблем державного управління сферою освіти деякі з питань все ще залишаються відкритими для подальших наукових пошуків.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується дана стаття. Вище ми звернули увагу на той факт, що у межах сучасної державно-управлінської наукової думки майже відсутні ті з досліджень, фокусом уваги яких є пошук моделей оцінювання ефективності та результативності функціонування системи освіти в цілому, а також її складових елементів. Зміст згаданих вище документів, а саме Національної доповіді «Цілі Сталого Розвитку: Україна» та Стратегічного плану діяльності Міністерства освіти і науки України до 2024 року, не містять посилань на конкретні механізми отримання суспільством інформації щодо ефективності та результативності державного управління освітою. Цікавим є той факт, що відповідна проблематика не набула свого розвитку не лише в межах досліджень вітчизняних вчених, а також й у роботах зарубіжних учених.

Формулювання цілей статті (постановка завдання) – з'ясувати можливість (доцільність) використання результатів роботи окремих міжнародних моніторингових місій щодо оцінювання систем освіти для визначення рівня результативності функціонування системи вищої освіти України.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Відповідно до норм п. 1 ст. 11 Закону України «Про вищу освіту» до системи вищої освіти входять такі складові елементи: заклади вищої освіти всіх форм власності; рівні та ступені (кваліфікації) вищої освіти; галузі знань і спеціальності; освітні та наукові програми; ліцензійні умови провадження освітньої діяльності та ліцензійні умови провадження вищої освіти; органи, що здійснюють управління у сфері вищої освіти; учасники освітнього процесу [13]. Запропонований законодавцем перелік елементів системи вищої освіти можна умовно поділити на дві групи, а саме:

1) група елементів, які є джерелом безпосередньої дії (ЗВО; органи, що здійснюють управління у сфері вищої освіти; учасники освітнього процесу);

2) група елементів, які є джерелом норм (рівні та ступені (кваліфікації) вищої освіти; галузі знань і спеціальності; освітні та наукові програми; ліцензійні умови провадження освітньої діяльності та ліцензійні умови провадження вищої освіти).

Цілком очевидно, що підсумкова результативність функціонування системи вищої освіти складається з результативності функціонування кожного з її елементів. Складність оцінювання підсумкової результативності полягає, з одного боку, у відсутності незалежного суб'єкта експертної оцінки та науково обґрунтованих методик моніторингу об'єкту безпосередньої уваги, а з іншого – в неможливості виміряти результативність функціонування елементів другої групи. Іншими словами, яким чином суб'єкт експертної уваги може оцінити результативність, наприклад, рівнів вищої освіти або галузей знань і спеціальності? Відповідь на це питання не є простою та очевидною, а отже потребує додаткової уваги дослідників у межах тих наукових робіт, які за своїм

обсягом значно перевищують обсяги окремої наукової статті. Порушене питання ідентифікується нами на рівні перспективного до вирішення в межах подальших наукових пошуків. Разом з тим до часу закінчення таких досліджень і тим більше до часу апробації отриманих результатів у вигляді реальних (робочих) методик та моделей оцінювання на практиці, суспільство повинно мати певні індикатори результативності функціонування як системи освіти в цілому, так і безпосередньо системи вищої освіти. Такими індикаторами, принаймні до часу появи науково обґрунтованих і практично апробованих методик оцінювання результативності функціонування системи освіти (системи вищої освіти), пропонуємо розглянути ті з них, що використовуються експертами міжнародних моніторингових місій, а саме: 1) QS Higher Education System Strength Rankings (світовий рейтинг найкращих систем освіти); 2) Global Index of Cognitive Skills and Educational Attainment (рейтинг ефективності національних систем освіти). З огляду на обмеженість обсягів цієї публікації зупинимося на аналізі методики розрахунку лише першого з вище згаданих індикаторів.

Рейтинг QS Higher Education System Strength Rankings (QS HESSR), на відміну від багатьох інших академічних та університетських рейтингів, не має тривалої історії (практики) свого використання, а отже існує загроза того ризику, що використана методика не є достатньо апробованою, а відповідно й результати її використання на практиці можуть бути неточними та такими, що викривлюють характеристику об'єкта експертної уваги. За час існування рейтингу QS HESSR він був складений фахівцями британської експертної агенції Quacquarelli Symonds (QS) лише два рази, а саме у 2016 та 2018 рр. З огляду на те, що QS має значний досвід у проведенні моніторингу (оцінюванні) діяльності університетів (компанія діє з 1990 р.), можемо припустити, що ризик недосконалості використаної для складання рейтингу QS HESSR методики є мінімальним. Методика складання рейтингу передбачає оцінювання п'ятдесяти найефективніших систем вищої освіти за такими напрямками: міцність системи освіти (System strength); доступ до системи освіти (Access); потужність лідерського потенціалу провідних складових

(інститутів) системи (Flagship institution); економічний контекст у функціонуванні системи (Economic context) [20]. Цікаво, що кореляція зазначених індикаторів з вище наведеними складовими системи вищої освіти України є достатньо опосередкованою. Для розуміння різниці у сприйнятті феномену системи вищої освіти між підходами, які містяться в межах національного законодавства (Закон України «Про вищу освіту») та методології QS HESSR, вважаємо за необхідне розкрити зміст індикаторів останньої.

Індикатор міцності системи освіти (System strength) розраховується відповідно до показника, який отримується внаслідок поділу кількості включених до рейтингу QS World University Rankings (рейтинг університетів світу від QS) ЗВО конкретної країни з позиціонуванням починаючи з 700 місця на середню позицію цих установ. Для України відповідний індикатор у 2018 р. розраховано на рині 16,1 балів (у 2016 р. – 10 балів). Для порівняння: відповідний показник у 2018 р. для Німеччини становить 94,3 бали (у 2016 р. – 93,6 бали); РФ – 75,6 (у 2016 р. – 63,3); Казахстану – 37,6 (у 2016 р. – 17,6); Польщі – 14,1 (у 2016 р. – 11,2); Естонії – 8,5 (у 2016 р. – 5) [23]. Можемо констатувати, що за відповідним показником Україна, на відміну від РФ, Казахстану та деяких інших включених до QS HESSR країн, суттєво покращила свої позиції. Це відбулось внаслідок підвищення рівня позиціонування вітчизнах ЗВО у межах умовної групи топ-700 QS World University Rankings. У 2016 р. до відповідної групи входили Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна (382 місце), Київський національний університет імені Тараса Шевченка (431–440 місце) та Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (551–600 місце) [21]. У 2018 р. перелік вітчизняних ЗВО у межах групи топ-700 QS World University Rankings не змінився, але рівень їх позиціонування, принаймні двох з них, покращився, а саме: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна (401–410 місце), Київський національний університет імені Тараса Шевченка (501–550 місце) та Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (551–600 місце) [22].

Доступ до системи освіти (Access) розраховується відповідно до співвідношення між кількістю доступних у так званих топових університетах місць навчання за денною формою (за методологією QS HESSR до таких університетів відносять ті з них, які позиціонують у рейтингу QS World University Rankings з 1-го по 500-те місце) та показником кількості населення. Методика розрахунку показника передбачає ділення кількості наявних у топових університетах місць навчання за денною формою на квадратний корінь населення. Відповідний індикатор, на думку фахівців QS, характеризує шанс громадян конкретної країни здобути вищу освіту в університетах топового рівня. Для України відповідний індикатор у 2018 р. розраховано на рині 14,4 бали (у 2016 р. – 5 балів). Для порівняння: відповідний показник у 2018 р. для Німеччини становить 97,1 бали (у 2016 р. – 97,9 бали); РФ – 48,3 (у 2016 р. – 19); Казахстану – 35 (у 2016 р. – 10,8); Польщі – 38,5 (у 2016 р. – 25,2); Естонії – 24,5 (у 2016 р. – 15) [23]. Можемо констатувати той факт, що за відповідним показником Україна, як й більшість включених до QS HESSR країн, суттєво покращила свої позиції. Покращення позицій України відбулось внаслідок, з одного боку, збільшення кількості місць навчання в університетах топового рівня, а з іншого – через зменшення населення України (за інформацією Державної служби статистики України кількість наявного населення в Україні, без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя, у 2018 р. становила 42 386,4, а 2016 р. – 42 760,5 [10]).

Оцінювання потужності лідерського потенціалу провідних складових (інститутів) системи вищої освіти (Flagship institution) (у термінології QS HESSR категорія «флагман») здійснюється на підставі показників найбільш успішного для конкретної країни ЗВО. Успішність ЗВО визначається відповідно до місця його позиціонування в QS World University Rankings. На думку фахівців QS, успішність найбільш рейтингового у державі ЗВО є результатом не лише або не стільки ефективного його функціонування, а й результатом функціонування системи вищої освіти в цілому. На переконання фахівців QS рівень позиціонування найкращого університету країни у

рейтингу QS World University Rankings є свідченням результативності функціонування системи в цілому. Безумовно, успішність одного окремого ЗВО, на нашу думку, може бути розглянута через призму результативності функціонування системи вищої освіти відповідної країни, але його використання на рівні окремого критерію є достатньо дискусійним кроком. Скоріше за все, слід вести мову про відсоток ЗВО конкретної країни які потрапили до топ-500 або топ-700 рейтингу QS World University Rankings, адже виведення державою лише одного університету на лідерські позиції не може свідчити про ефективність всієї системи в цілому. Для України відповідний показник у 2018 р. розраховано на рині 8,5 бали (у 2016 р. – 12,2 балів). Для порівняння: відповідний показник у 2018 р. для Німеччини становить 91,1 бали (у 2016 р. – 92,2 бали); РФ – 85,6 (у 2016 р. – 84,4); Казахстану – 51,6 (у 2016 р. – 47,4); Польщі – 7 (у 2016 р. – 29,8); Естонії – 29,4 (у 2016 р. – 16,9) [23]. Відтак, Україна, за відповідним напрямом оцінювання, так само як і Німеччина та Польща, втратила свої позиції. Втрата балів Україною в межах категорії «флагман» може бути пояснено тим, що у 2016 р. найкращий ЗВО України позиціонував у рейтингу QS World University Rankings на 382 місці (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна), а у 2018 р. – на 401–411 позиції (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна). Отже, саме через втрату найбільш рейтинговим ЗВО України своїх позицій у QS World University Rankings відбулось достатньо відчутне зниження рейтингу України.

Економічний контекст у функціонуванні системи (Economic context) оцінюється через призму співвідношення рівня фінансового стану країни з результатами її позиціонування у QS World University Rankings. Відповідно до методології розрахунку цього індикатора, за кожен університет, який позиціонує у QS World University Rankings у: топ-100 – країна отримує 7 балів, топ-101–200 – 6 балів, топ 201–300 – 5 балів, топ 301–400 – 4 бали, топ 401–500 – 3 бали, топ 501–600 – 2 бали, топ 601–700 – 1 бал. Отримана країною сума балів корегується відповідно до її ВВП на душу населення.

На нашу думку, цей показник дійсно може свідчити про результативність функціонування системи вищої освіти конкретної країни, адже передбачає можливість урахування здобутків відносно великої кількості університетів конкретної країни. За відповідним критерієм Україна отримує бали лише завдяки трьом ЗВО, причому ця кількість є однаковою як для 2016, так і 2018 рр. За результатами розрахунків фахівців QS підсумкова оцінка для України у 2018 р. становить 55,9 балів (у 2016 р. – 39,3 балів). Для порівняння: відповідний показник у 2018 р. для Німеччини становить 91 бал (у 2016 р. – 91,9 бали); РФ – 85,8 (у 2016 р. – 72,1); Казахстану – 45,7 (у 2016 р. – 24,5); Польщі – 14,6 (у 2016 р. – 13,9); Естонії – 7,8 (у 2016 р. – 5,3) [23]. За результатами аналізу показників країн можемо констатувати, що Україна, як і більшість включених до рейтингу країн, покращила свої результати. Таке покращення може бути пояснено через призму зростання ВВП країни (за інформацією Державної служби статистики України ВВП на душу населення у 2018 р. становив 3095,2 дол. США, а у 2016 р. – 2185,9 дол. США (значення наведені без урахування купівельної спроможності)).

Кожен з вище наведених критеріїв (напрямів оцінювання) має однакову вагу в межах підсумкового значення (індексу), а відтак ми не можемо вести мову про пріоритетність того чи іншого напряму державної політики щодо покращення позиціонування системи вищої освіти України.

Вище наведені складові рейтингу (критерії оцінювання) QS HESSR, попри відсутність їх кореляції з наданим у межах Закону України «Про вищу освіту» тлумаченням змісту системи вищої освіти (вище ми звертали увагу на цей факт), можуть бути використані для характеристики рівня результативності її функціонування. Таке припущення формулюється, по-перше, з огляду на мету складання відповідного рейтингу, а саме – «оцінювання потужності національних систем вищої освіти» [20], по-друге, з прийняттям до уваги предметно-об'єктної зосередженості складових критеріїв рейтингу (визначені методологією розрахунку рейтингу QS HESSR критерії дійсно відображують окремі з характеристик системи вищої освіти), а по-третє, з огляду на факт

визнання QS HESSR світовою спільнотою на рівні об'єктивних результатів оцінювання результативності функціонування систем вищої освіти. Приймаючі ці обґрунтування на рівні достатніх для пояснення нашого припущення щодо можливості використання рейтингу QS HESSR для з'ясування рівня результативності функціонування вітчизняної системи вищої освіти, розглянемо динаміку змін підсумкових показників України в його межах.

За результатами розрахунків фахівців QS підсумкове значення України (мається на увазі те значення країни, яке отримується нею внаслідок поєднання чотирьох вище розглянутих індикаторів у межах підсумкового) у рейтингу QS HESSR є такими: у 2018 р. – 23,7 бали, що дозволило зайняти 44 місце серед 50 включених до рейтингу країн; у 2016 р. – 16,6 бали, що відповідає 45 позиції рейтингу з 50 можливих. Для порівняння: відповідний показник у 2018 р. для Німеччини становить 93,4 бали, що відповідає 4 місцю у рейтингу (у 2016 р. – 94 бали та 3 місце); РФ – 73,8 та 15 місце (у 2016 р. – 59,8 бали та 26 місце); Казахстану – 42,5 та 37 місце (у 2016 р. – 25,1 бали та 40 місце); Польщі – 18,6 та 46 місце (у 2016 році – 20 балів та 43 місце); Естонії – 17,5 та 47 місце (у 2016 р. – 10,5 бали та 49 місце) [23].

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. З огляду на наведене вище можемо сформулювати такі основні висновки:

1. Рейтинг QS HESSR, попри відсутність прямої кореляції фокусів його уваги (напрямів оцінювання) з елементами системи вищої освіти України, може використовуватись для оцінювання рівня результативності функціонування останньої. Така можливість обумовлена не лише змістом методології QS HESSR та світовим визнанням рейтингу як такого, який відображує рівень розвитку національних систем вищої освіти, а й його неупередженістю та об'єктивністю. За такої умови, системи вищої освіти тих з країн, ЗВО яких не включені до QS World University Rankings, або включені на позиції з 700 місця та нижче, на жаль, не можуть бути оцінені. За такої умови системи вищої освіти, які, наприклад, демонструють потужну динаміку свого розвитку, але ще

не забезпечили позиціонування ЗВО своєї країни в QS World University Rankings, позбавлені можливості бути включені до QS HESSR. Отже, використання рейтингу QS HESSR для оцінювання результативності функціонування систем вищої освіти, які перебувають на стадії первинного свого розвитку, є обмеженим і таким, що не може бути використаним суспільством для оцінювання результативності роботи як галузевих (профільних до проблематики вищої освіти) органів державної влади, так і національного уряду в цілому.

2. Вектор змін позиціонування України у рейтингу QS HESSR є позитивним (у 2016 р. результативність функціонування системи вищої освіти була оцінена фахівцями QS на рівні 16,6 балів з 100 можливих, а у 2018 р. вже на рівні 23,7 балів). Разом з тим динаміка позитивних змін рівня позиціонування України в рейтингу QS HESSR є незначною, такою яка не дозволяє вести мову про розвиток вітчизняної системи вищої освіти, а відповідно й про достатню результативність функціонування галузевих (профільних до проблематики вищої освіти) органів державної влади. На нашу думку, динаміка позиціонування України у відповідному рейтингу може свідчити лише про факт функціонування системи вищої освіти, але не про її розвиток. Використовуючи категорію «розвиток» ми маємо на увазі такі зміни об'єкту безпосередньої уваги, які не лише унеможливають погіршення показників системи, а й навіть не допускають її повернення до стану рівноваги, тобто до стану збереження раніше зайнятих позицій. Система вищої освіти України покращила рівень свого позиціонування лише на одну позицію (у 2016 р. – 45 позиція рейтингу QS HESSR, а у 2018 р. – 44 позиція). Для порівняння, система вищої освіти РФ покращила своє позиціонування за відповідний період на 11 позицій (26 місце у 2016 р. та 15 місце у 2018 р.), а Казахстану та Польщі – на 3 позиції. З огляду на неабияку позитивної динаміку розвитку системи вищої освіти РФ вважаємо доцільне звернути увагу на розроблений урядом цієї держави у 2012 р. план розвитку провідних університетів та підвищення рівня їх конкурентоспроможності серед світових

наукових та освітніх центрів, а також на вжиті державою на виконання цього плану заходи (так званий проект 5–100).

3. Екстраполюючи динаміку змін рівня позиціонування України в межах рейтингу QS HESSR на період керівництва Міністерством освіти і науки України, як і на період керівництва Урядом України тією чи іншою особою, можемо стверджувати про майже однакову результативність діяльності відповідних посадових осіб та органів державної влади. Іншими словами, в контексті фокусу уваги (критеріїв) QS HESSR, результативність діяльності С. М. Квіта (очолював МОН України з 27.02.2014 по 14.04.2016 рр.) та Л. М. Гриневич (очолювала МОН України з 14.04.2016 по 29.08.2019 рр.), за напрямом забезпечення розвитку вітчизняної системи вищої освіти, є майже однаковою. Такий саме висновок щодо фокусу нашої безпосередньої уваги ми можемо зробити по відношенню до результативності діяльності окремих з Прем'єр-міністрів України, а саме – А. П. Яценюка (обіймав посаду з 27.02.2014 по 14.04.2016 рр.) та В. Б. Гройсмана (обіймав посаду з 14.04.2016 по 29.08.2019 рр.). Отже, незалежно від персоналізації особи яка займала ту чи іншу посаду, система вищої освіти України, за результатами рейтингу QS HESSR, майже не покращила свої характеристики. Разом з тим наш крок щодо екстраполяції періоду реалізації владних повноважень конкретною посадовою особою на результати функціонування (розвитку) системи вищої освіти має певні вади, адже він не враховує наявність часового лагу між процесом (заходами) управління відповідною системою та результатами її зміни. Цілком вірогідною є такий розвиток подій, за якого управлінська діяльність з реформування (вдосконалення) системи вищої освіти здійснюється за участі одних персоналій, а результат їх діяльності (впливу) актуалізується під час перебування у владі вже інших осіб.

Вище наведені висновки не вичерпують проблематики оцінювання результативності державного управління функціонуванням (розвитком) системи вищої освіти України, а лише розширюють теоретико-методологічне підґрунтя для організації подальших наукових пошуків. Найбільш

перспективними з можливих напрямів у розбудові досліджень відповідного до обраного нами фокусу уваги, є ті з них, що пов'язані з обґрунтуванням змісту методик оцінювання результативності функціонування системи освіти, а також з їх апробуванням на практиці. Крім того, в контексті даної проблематики неабиякої значущості набуває зміст методики розрахунку Індексу ефективності національних систем освіти (Global Index of Cognitive Skills and Educational Attainment) від британської агенції Pearson, а також аналіз його значень для України.

Список використаних джерел

1. Волкова Н. В. Місцеве самоврядування як суб'єкт управління освітою: кластерний підхід : монографія. Дніпропетровськ : ДДФА, 2014.
2. Євтух М. Б., Коженевські Л. Ф., Горяна Л. Г. Вища освіта України: ризики, сподівання, успіхи : монографія. Київ : Інтерсервіс, 2015.
3. Карамішев Д. В. Трансформація системи рейтингового оцінювання результатів освітньої діяльності як інструменту управління якістю в умовах інтеграції в європейський простір вищої освіти. *Державне будівництво*. 2019. № 2. URL: <http://db.journal.kharkiv.ua/index.php/db/article/view/50/44> (дата звернення: 12.06.2020).
4. Мороз В. М., Садковий В. П., Бабаєв В. М., Мороз С. А. Онлайн опитування студентів у системі забезпечення якості вищої освіти. *Інформаційні технології та засоби навчання*. 2018. № 6. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/2415> (дата звернення: 12.06.2020).
5. Мороз С. А. Вплив держави на трудовий потенціал ВНЗ: державне управління чи державне регулювання? *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2015. № 4. С. 105–113.
6. Мороз С. А. Державне управління якістю вищої освіти в контексті норм міжнародних стандартів якості: принцип процесного підходу. *Реформування публічного управління та адміністрування: теорія, практика, міжнародний досвід* : Всеукр. наук.-практ. конф. за міжнар. участю, 27 жовт. 2017 р. Одеса, 2017. С. 365–366.
7. Мороз С. А., Мороз В. М. Підвищення якості трудового потенціалу вітчизняних ВНЗ в контексті змісту механізмів міжнародної співпраці. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти* : зб. наук. праць НТУ «ХП». 2015. Вип. 43 (47). С. 100–112.
8. Мороз С. А., Мороз В. М., Домбровська С. М. Французька модель підготовки науково-педагогічних кадрів: особливості розбудови та перспективи використання для розвитку трудового потенціалу вітчизняних ВНЗ. *Вісник НУЦЗУ (Серія «Державне управління»)*. 2016. Вип. 1 (4). С. 213–222.
9. Мороз С. А., Бука І. С., Мороз В. М., Грень Л. Н. Детермінанти качества высшего образования: значимость и сила влияния (по результатам экспертного оценивания студентов Балтийской Международной Академии, Латвия). *Педагогика и психология : науч.-метод. журн. КазНПУ*. 2019. № 1. С. 74–80 (9).
10. Населення (1990–2019) та соціальна статистика. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 12.06.2020).
11. Олійник В. В. Теоретико-методологічні засади державного управління післядипломною освітою в контексті євроінтеграції : автореф. дис. ... д-ра держ. упр. Київ, 2019.

12. Про вдосконалення вищої освіти в Україні : Указ Президента України від 03.06.2020 р. № 210/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2102020-34045> (дата звернення: 12.06.2020).
13. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р., № 1 556-VII. Офіційний вісник України. 2014. № 63. С. 7–14.
14. Про освіту. Закон України від 05.10.2017 р. № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 38-39. Ст. 380.
15. Рингач Н. О., Лукіна Т. О. Освіта як детермінанта здоров'я в політиці України: орієнтири на шляху досягнення цілей сталого розвитку у світлі Мінської декларації. *Державне управління: теорія та практика*. 2016. № 1. С. 158–171.
16. Стратегічний план діяльності Міністерства освіти і науки України до 2024 року. Діяльність: плани роботи. Міністерство освіти і науки України. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/Новини/2020/01/strat_plan_mon_2024.pdf (дата звернення: 12.06.2020).
17. Цілі Сталого Розвитку: Україна. Національна доповідь. Представництво Організації Об'єднаних Націй в Україні. URL: http://un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf (дата звернення: 12.06.2020)
18. Якайтс І. Б. Механізми державного управління інноваційним розвитком вищої освіти в Україні : автореф. дис. ... канд. держ. упр. Івано-Франківськ, 2018. 20 с.
19. Яременко О. І., Лазор О. Я., Лазор О. Д. Ефективність публічного управління та адміністрування системою вищої освіти та науки в Україні у контексті глобального конкурентного середовища та часопросторового виміру. *Вісник факультету історії, права і публічного управління Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. 2020. Вип. XVIII. С. 87–93 (17).
20. Higher Education System Strength Rankings 2018: Methodology. QS Higher Education System Strength Rankings. Quacquarelli Symonds. URL: www.topuniversities.com/system-strength-rankings/methodology (дата звернення: 12.06.2020).
21. QS World University Rankings 2016–2017. QS World University Rankings. Quacquarelli Symonds. URL: <https://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2016> (дата звернення: 12.06.2020).
22. QS World University Rankings 2018. QS World University Rankings. Quacquarelli Symonds. URL: <https://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2018> (дата звернення: 12.06.2020).
23. Rankings 2018. QS Higher Education System Strength Rankings. Quacquarelli Symonds. URL: <https://www.topuniversities.com/system-strength-rankings/2018> (дата звернення: 12.06.2020).
24. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015. United Nations: General Assembly. URL: https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E (1) (дата звернення: 12.06.2020).

References

1. Volkova, N.V. (2014). Mistseve samovriaduvannya yak subiekt upravlinnia osvitoiu: klasternyi pidkhid. Dnipropetrovsk: DDFA [in Ukrainian].
2. Yevtukh, M.B., Kozhenevski, L.F., Horiana, L.H. (2015). Vysha osvita Ukrainy: ryzyky, spodivannya, uspihy: monohraf. Kyiv: Interservis [in Ukrainian].
3. Karamyshev, D.V. (2019). Transformatsiia systemy reitynhovoho otsiniuvannya rezultativ osvithoi diialnosti yak instrumentu upravlinnia yakistiu v umovakh intehtratsii v yevropeyskyi prostir vyshchoi osvity. *Derzhavne budivnytstvo*, 2. URL: <http://db.journal.kharkiv.ua/index.php/db/article/view/50/44> [in Ukrainian].
4. Moroz, V.M., Sadkovyi, V.P., Babaiev, V.M. & Moroz, S.A. (2018). Onlain opytuvannya studentiv u systemi zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity. *Informatsiini tekhnolohii ta zasoby navchannia*. 6. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/2415> [in Ukrainian].

5. Moroz, S.A. Vplyv derzhavy na trudovi potentsial VNZ: derzhavne upravlinnia chy derzhavne rehuliuвання? *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 4, 105–113 [in Ukrainian].

6. Moroz, S.A. (2017). Derzhavne upravlinnia yakistiu vyshchoi osvity v konteksti norm mizhnarodnykh standartiv yakosti: pryntsypr protsesnoho pidkhodu. *Reformuvannya publichnoho upravlinnia ta administruvannya: teoriia, praktyka, mizhnarodnyi dosvid: Vseukr. nauk.-prakt. konf. za mizhnar. Uchasti, 27 zhovtnia 2017 r.* Odesa, 365–366 [in Ukrainian].

7. Moroz, S.A., Moroz, V.M. (2015). Pidvyshchennia yakosti trudovoho potentsialu vitchyznianskykh VNZ v konteksti zmistu mekhanizmiv mizhnarodnoi spivpratsi. *Problemy ta perspektyvy formuvannya natsionalnoi humanitarno-tekhnicnoi elity : zb. nauk. prats NTU «KhPI»*, 43 (47), 100–112 [in Ukrainian].

8. Moroz S.A., Moroz V.M. & Dombrovskam S.M. (2016). Frantsuzka model pidhotovky naukovo-pedahohichnykh kadryv: osoblyvosti rozbudovy ta perspektyvy vykorystannia dlia rozvytku trudovoho potentsialu vitchyznianskykh VNZ. *Visnyk NUTsZU (Serii «Derzhavne upravlinnia»)*, 1 (4), 213–222 [in Ukrainian].

9. Moroz, S.A., Buka, Y.S., Moroz, V.M. & Hren, L.N. (2019). Determynty kachestva visshoho obrazovannia: znachymost y syly vliianyia (po rezultatom ekspertnoho otsenyvannia studentov Baltyskoi Mezhdunarodnoi Akademii, Latvii). *Nauchno-metodycheskyi zhurnal KazNPU «Pedahohyka y psykholohyia»*, 1, 74–80 [in Russian].

10. Nasedennia (1990–2019) ta sotsialna statystyka. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].

11. Oliinyk, V.V. (2019). Teoretyko-metodolohichni zasady derzhavnoho upravlinnia pisliadyplomnoiu osvitoiu v konteksti yevrointehratsii. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

12. Pro vdoshkonalennia vyshchoi osvity v Ukraini: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 03.06.2020 r. № 210/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2102020-34045>.

13. Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrainy vid 01.07.2014 r. № 1-556-VII. (2014). *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*, 63, 7–14.

14. Pro osvitu: Zakon Ukrainy vid 05.10.2017 r. № 2145-VIII. (2017). *Vidomosti Verkhovnoi Rady*, 38-39, art. 380.

15. Rynhach, N.O., Lukina, T.O. (2016). Osvita yak determinanta zdorovia v politytsii Ukrainy: oriientyry na shliakhu dosiahnennia tsilei staloho rozvytku u svitli Minskoi deklaratsii. *Derzhavne upravlinnia: teoriia ta praktyka*, 1, 158–171 [in Ukrainian].

16. Stratehichnyi plan diialnosti Ministerstva osvity i nauky Ukrainy do 2024 roku. Diialnist: plany robot. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/Novyny/2020/01/strat_plan_mon_2024.pdf [in Ukrainian].

17. Tsili Staloho Rozvytku: Ukraina. Natsionalna dopovid. Predstavnytstvo Orhanizatsii Obiednanykh Natsii v Ukraini. URL: http://un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf [in Ukrainian].

18. Yakaitis, I.B. (2018). Mekhanizmy derzhavnoho upravlinnia innovatsiynym rozvytkom vyshchoi osvity v Ukraini. *Extended abstract of candidate's thesis*. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].

19. Yaremenko, O.I., Lazor, O.Ia. & Lazor, O.D. (2020). Efektyvnist publichnoho upravlinnia ta administruvannya systemoju vyshchoi osvity ta nauky v Ukraini u konteksti hlobalnoho konkurentnoho seredovyscha ta chasoprosorovoho vymiru. *Visnyk fakultetu istorii, prava i publichnoho upravlinnia Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho*, VIII, 87–93 [in Ukrainian].

20. Higher Education System Strength Rankings 2018: Methodology. QS Higher Education System Strength Rankings. Quacquarelli Symonds. URL: www.topuniversities.com/system-strength-rankings/methodology/.

21. QS World University Rankings 2016–2017. QS World University Rankings. Quacquarelli Symonds. URL: <https://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2016>.

22. QS World University Rankings. QS World University Rankings. Quacquarelli Symonds. URL: <https://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2018>.
23. Rankings 2018. QS Higher Education System Strength Rankings. Quacquarelli Symonds. URL: <https://www.topuniversities.com/system-strength-rankings/2018>.
24. Transforming our world: the 2030. Agenda for Sustainable Development. Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015. United Nations: General Assembly. URL: https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E.

Moroz V. M.,

*Doctor of sciences (Public Administration), Full Professor, Professor of Department of pedagogy and psychology of social systems management, National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute», Kharkiv
ORCID 0000-0003-0796-5035;*

Moroz S. A.,

*Candidate of sciences (Public Administration), Senior Research Officer of Training Research and Production Center, National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv
ORCID 0000-0002-2696-1278*

Experience of European countries in organization of local government at the base level

Society can obtain the relevant information as a result of the analysis of the result of expert assessments of international agencies and missions. According to the results of the analysis of the thematic direction of activities of the professional in the education sphere organizations, it was found that the most appropriate to the chosen focus is the rating «QS Higher Education System Strength Rankings» of the British agency Quacquarelli Symonds. The corresponding rating not only allows to obtain objective information on the effectiveness of the higher education system of Ukraine, but also to compare the state of its development with the relevant systems of other countries. Such comparison gives us an opportunity to identify those of the higher education systems that have shown the best dynamics of their development, and therefore, to identify countries with the most effective public policy in the field of higher education.

The results of the analysis of the «QS Higher Education System Strength Rankings» on the effectiveness of the functioning of the higher education system of Ukraine, as well as their correlation with the time of performance of their duties by one or another head of the Ministry of Education and Science of Ukraine, made it possible to formulate the assumption, that on the one hand, there is no “connection” between the dynamics of development of the higher education system of Ukraine and the personalities of the leaders of some of the government bodies, and on the other, about the fact that Ukraine is gradually backlogging behind other countries of the world in increasing the dynamics of the higher education development. The analysis of the rating of effectiveness of higher education systems performance made it possible to specify the problems of the development of the domestic system, as well as allowed to suggested directions for their solution by the state.

Keywords: higher education system of Ukraine; public administration; effectiveness of higher education systems performance; rating of higher education systems; indicators of level of the higher education system development; positioning of Ukraine in the international ranking; higher education institute.

Надійшла до редколегії 31.05.2020 р.